

להיקפה הקדום של פרשת שקלים

מאת

שולמית אליצור

על פי המנהג הקדום קריאת ארבע הפרשיות לא נוספה על קריאת פרשת השבוע, אלא החליפה אותה. הדבר עולה במפורש מן המשנה במגילה המציינת את קריאות ארבע הפרשיות ומסיימת ש'בחמישית חוזרין לכסדרן';¹ אחר כך המשנה קובעת ש'לכל מפסיקין', קביעה שמשמעה ממונה בפשטות שבימים הנמנים שם (ראשי חודשים, חנוכה ועוד) מפסיקים את סדר קריאת הפרשות השבועיות כמו בארבע הפרשיות שנזכרו קודם לכן. אמנם לשיטת ר' ירמיה המובאת בבבלי עוסקת המשנה בסדר ההפטרות, אך גם לאמוראי בבל היה ברור שפשט המשנה הוא כדעת ר' אמי שם, שבארבע הפרשיות מפסיקים את הקריאה השוטפת בתורה;² ובני ארץ ישראל שמרו על המנהג הקדום והפסיקו את הקריאה השבועית בשבתות אלה עד המאה השלוש עשרה, כמתועד בסידורים שעלו מן הגניזה.³ אבל רוב ארבע הפרשיות – ובעיקר פרשת שקלים ופרשת זכור – הן פרשות קצרות, ומספר פסוקיהן אינו יכול להתחלק בין שבעה קוראים.⁴ כמה חכמים כבר הרגישו בבעיה, והיו ששיערו שהקוראים

- * תודתי נתונה לפרופ' שלמה נאה על הערותיו, ולד"ר שרה כהן על סיועה בקריאת כמה מקומות קשים בכתב היד.
- 1 משנה, מגילה ג, ד. מן הצורך להדגיש ש'בחמישית חוזרין לכסדרן' – דבר שאמור להיות ברור מאליו – ביקש איש שלום ללמוד שהמשנה באה להוציא מידי מנהג שעל פיו אכן הייתה שבת מצוינת חמישית אחרי ארבע הפרשיות. ראה: מ' איש שלום (מהדיר), מדרש פסיקתא רבתי, וינה תר"ם, דף ע"ב, הערה 1. ואכן תיעוד לקיומה של שבת כזאת, אשר שרדה למרות הקביעה שבמשנה, עולה מתוך פיוטים מן הגניזה. ראה סיכום ממצה של הנושא והפניות מפורטות למחקרים קודמים: ע' גאולה, 'קדושתא לשבת חמישית (לסדר "ראה ראיתי")' לר' אלעזר הקלירי, גנוי קדם, ה (תשס"ט), עמ' 65–67.
- 2 ראה: בבלי, מגילה ל ע"ב. לסיכום המחקר בנקודה זו ראה: ש' נאה, 'סדרי קריאת התורה בארץ-ישראל: עיון מחודש', תרביץ, סז (תשנ"ח), עמ' 174, הערה 33.
- 3 לעדויות מפורשות להתמדת מנהג זה בקהילה של בני ארץ ישראל בפסטאט אפילו במאה השלוש עשרה ראה: ע' פליישר, תפילה ומנהגי תפילה ארץ-ישראליים בתקופת הגניזה, 'ירושלים תשמ"ח', עמ' 303–305; הנ"ל, 'בירורים בשיטות הקריאה בתורה של בני ארץ-ישראל הקדומים', HUCA, 62 (1991), חלק עברי, עמ' מח–מט (נדפס שוב: הנ"ל, תפילות הקבע בישראל בהתהוותן ובהתגבשותן, בעריכת ש' אליצור וט' בארי, ירושלים תשע"ב, עמ' 449–450).
- 4 בדיון בפרשת שקלים אתייחס לפרשת מנחת השקל (שם' ל 11–16), המקובלת כקריאה לשקלים בכל ישראל, והמתועדת גם בפסיקות ובפיוטים רבים (בניגוד לדעת רב: 'מאי פרשת שקלים, "צו את בני ישראל ואמרת להם

חזרו שוב ושוב על אותם פסוקים עצמם;⁵ אך מעדויות שבסידורים ארץ ישראלים שעלו מן הגניזה מתברר שהשיטה הייתה שונה: בסידורים הללו באות הוראות לקריאה רחבה יותר, שתחילתה בפרשת היום והמשכה בכמה קטעים נוספים, המספיקים ברווח לכל הקוראים. עמד על כך לראשונה עזרא פליישר, שניתח את הסידור שבכ"י קיימברידג', ספריית האוניברסיטה T-S H 12.11a,⁶ וציטט מתוכו את ההוראות לסיים את פרשת פרה בפסוק 'ויט ישראל מעליו' (במ' כ 21), כלומר להוסיף על 22 פסוקי הפרשה (במ' יט) עוד 21 פסוקים מן הפרק הבא, ובהם כמה עניינים שאינם קשורים לפרה האדומה: מות מרים, חטא מי מריבה ודחיית מלך אדום את ישראל מעבור בגבולו. בפרשת החודש ההוראה היא לקרוא מתחילת פרשת החודש 'אלי' [=עד] כן עשו', כלומר עד סוף פס' 28 בשמ' יב.⁷ בקטע נוסף מאותו סידור, השמור בספריית בית המדרש לרבנים בניו יורק, ENA 2501, דף 6, נרשם גם היקף הקריאה לפרשת זכור: 'אלספר זכור אלי באר הטב', כלומר: ובספר התורה יש לקרוא מ'זכור את אשר עשה לך עמלק' (דב' כה 17) ועד 'באר היטב' (דב' כז 8), ובסך הכול 30 פסוקים.⁸

את קרבני לחמי' [במ' כט 2] [בבלי, מגילה כט ע"ב]; על היעדר קשר בין שיטת רב לבין פסקת 'את קרבני לחמי' שבפסיקתות עמד ב' אליצור, 'פסיקתא רבתי: פרקי מבוא', עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תש"ס, עמ' 79–80. בפרשת מחצית השקל שישה פסוקים בלבד, ורק שני קוראים יכולים להתחלק בה; פרשת זכור קצרה ממנה, ואין בה אלא שלושה פסוקים (דב' כה 17–19). בפרשת החודש כפי שהיא נקראת היום יש 20 פסוקים (שמ' יב 1–20) – פסוק אחד פחות מהנצרך לשבעה קוראים. רק פרשת פרה מונה מעט יותר פסוקים – 22 (במ' יט 1–22) – ויכולה אפוא להתחלק בדוחק בין שבעת הקוראים.

5 ראה: ל' גינצבורג, פירושים וחידושים בירושלמי, ג, ניו יורק תש"א, עמ' 137. לשאלה זו הוקדש סעיף מפורט במאמר בלתי גמור שנדפס לאחרונה מעיזבונו של הרב נתן פריד ז"ל: נ' פריעד, 'מנהגותיה הקדומים של ארץ ישראל בקריאת התורה והנביאים', קובץ אשל אברהם, ג (תשע"ד), עמ' עז–צא (המהדיר, מ' וינסרויב, העיר שהמאמר נכתב לפני עשרות שנים). לנושא הגדון כאן חשובים בעיקר עמ' עז–פא; בעמ' עז–עט נסקרות דעות חכמי האחרונים וכמה חוקרים שהציעו שהיו חוזרים על פסוקי הפרשות.

6 פליישר, תפילה (לעיל הערה 3), עמ' 302–305; הנ"ל, בירורים (לעיל הערה 3), עמ' מח (עמ' 449), הערה 8. (לימים גילה פליישר שמעתיק הסידור הוא ר' ידותון הלוי החבר; ראה: ע' פליישר, 'לסדרי התפילה בבית הכנסת של בני ארץ ישראל בִּפְסוּטָאט בראשית המאה השלוש עשרה', אסופות, ז [תשנ"ג], עמ' רמד–רנח [נדפס שוב: הנ"ל, תפילות הקבע (לעיל הערה 3), עמ' 826–837]). כתב היד פורסם ונדון גם במאמרו של פריד שנזכר בהערה הקודמת, עמ' פ–פב.

7 בנקודה זו הוסיף בעל הסידור: 'קרוה סבעה [יקראוה שבעה]'. הקטע הנוסף על הנהוג בימינו הוא הקטע הפותח ב'משכו וקח' (שמ' יב 21–28). קטע זה נקרא על פי מנהגי בבל בראשון של פסח (ראה סימנו של אביי בבבלי, מגילה לא ע"א); ונראה שכשנקבעה תחילת הקריאה בפסח ב'משכו' לא כללה פרשת החודש את פסקת 'משכו', וכנראה כבר נקראה כתוספת לפרשת השבוע. כנגד זה בני ארץ ישראל קראו בראשון של פסח בפרשת מועדות שבספר ויקרא ('שור או כשב', ו' כב 27). אבל במקורות שונים נשמר זכר גם לקריאת 'זיהי בחצי הלילה' (שמ' יב 29) בשבת שלפני פסח או בראשון של פסח (ראה: ע' פליישר, 'פיוט ותפילה ב"מחזור ארץ ישראל – קודקס הגניזה"', קרית ספר, סג [תש"ן], עמ' 240 [נדפס שוב: הנ"ל, תפילות הקבע (לעיל הערה 3), עמ' 1050]; ב' אליצור, 'מנהגי הקריאה וההפטרה של בני ארץ ישראל הקדומים בתג הפסח', כתלנו, יג [תש"ן], עמ' 482–486), וייתכן שקריאה זו הייתה המשך ישיר של קריאת פרשת החודש, שנסתיימה כאמור בפס' 28 שם. על קריאות נוספות של שבתות מצוינות או מועדים שנקבעו כהמשך לקריאות מיוחדות קודמות ראה: ע' פליישר, 'עיונים במנהגי הקריאה של בני ארץ ישראל בתורה ובנביאים', ספונות, א [טז] (תש"ם), עמ' 47 [נדפס שוב: הנ"ל, תפילות הקבע [שם], עמ' 443].

8 ראה: ע' פליישר, 'הערות לצביון המחזור התלת-שנתי של הקריאה בתורה כמנהג ארץ ישראל', תרביץ, עג (תשס"ד), עמ' 93 [נדפס שוב: הנ"ל, תפילות הקבע [שם], עמ' 185], הערה 41. המשך הפרשה כולל קללות, וכנראה משום כך בחרו לעצור את הקריאה בנקודה זו.

מנהג שונה במקצת עולה מתוך קטע של תרגום ארץ־ישראלי לפרשות פרה והחודש שנשמר בכ"י קיימברידג', ספריית האוניברסיטה Or. 1080 B 18.1 והמשכו הישיר שם T-S B 13.4: ⁹ קטע התרגום לפרשת זכור אמנם מאשר את המנהג העולה מהסידור, אך פרשת פרה קצרה יותר ותרגומה מסתיים בבמ' כ 13 (ללא שמונת הפסוקים של פרשת מלך אדום), ואילו תרגום פרשת החודש נמשך עד שמ' יב 42, ועל פי מנהג זה הייתה הקריאה ארוכה יותר.

אין כל ספק שגם בשבת שקלים לא נקראו רק ששת הפסוקים מעניין השקלים, אלא הוסיפו עליהם מהמשך הפרשה, אך עד עתה לא נתגלה שום מקור המעיד על היקף הקריאה בשבת זו. לאחרונה מצאתי בסדרת פיוטים קדומים מאוד לפרשת שקלים רמז המאפשר לשחזר את היקפה של פרשה זו. העדות אמנם עקיפה, אך נודע לה ערך רב, משום קדמותה הגדולה: הפיוטים אינם מחורזים, ועל פי המקובל בחקר הפיוט יש לתארכם אפוא למאה החמישית או לכל המאוחר למחצית הראשונה של המאה השישית – לפחות 700 שנים לפני זמנו של הסידור מן הגניזה. הפיוטים נשתמרו בכ"י קיימברידג', ספריית האוניברסיטה Add. 3360, כתב יד המשמר חומר קדום רב, ושמעותקת בו כמה קרובות בלתי מחורזות.¹⁰

בניגוד למנהגו בכמה קרובות לחגים, לא הביא מעתיק כתב היד קדושתאות שלמות לשבת חנוכה ולארבע הפרשיות, אלא בחר לרמוז לקדושתאות שהיו ידועות ומפורסמות בימיו,¹¹ ולהוסיף עליהן קטעים קדומים המועתקים במלואם. הקדושתא לשקלים הנרמזת בכתב היד (בדף 32א) היא הקדושתא הקלירית המפורסמת 'או מאז [זמנות בכל פועל]'.¹² לאחר ציון קצר להתחלות של חמשת פיוטיה הראשונים מועתק פיוט בלתי מחורז, ואחריו נרמזים יתר חלקי הקדושתא הקלירית לשקלים, עד סוף הסילוק. וזה לשון הפיוט:¹³

9 צירוף הקטעים על פי M. L. Klein, *Genizah Manuscripts of Palestinian Targum to the Pentateuch*, Cincinnati (published in 1987), 2 vols 1986. ראה: שם, א, עמ' 209–218 ('תרגום החודש'), 321–325 ('תרגום פרה'), 347 (סוף התרגום לזכור); תצלום כתב היד ראה: שם, ב, לוחות 134–147. על משמעות הקטעים להיקף הפרשיות עמד פריד, ראה: פריעד, מנהגותיה (לעיל הערה 5), עמ' פא–פב; התרגום עצמו נדפס בנספח שם, עמ' צב–צד (בנספח לא הובא משום מה קטע התרגום לפרשת זכור).

10 תיאר את כתב היד מ' זולאי, 'מחקרי ינאי', ידיעות המכון לחקר השירה העברית, ב (תרצ"ו), עמ' שלא–שלג, כ"י 36. בצד החומר הקדום באות בכתב היד יצירות של ינאי, ר' אלעזר בירבי קליר ור' יוחנן הכהן. מועתק בו גם סילוק מקיף של רב ניסי אלנהראנני, פייטן בבלי מאוחר יותר, אך סילוק זה נכתב ביד אחרת, וייתכן שהוא תוספת משנית. לפרסומים של קומפוזיציות פייטניות בלתי מחורזות מתוך כתב היד ראה: ע' פליישר, 'לקדמוניות פיוטי הטל (והגשם)', קרובה קדם־ינאית לגבורות טל', קבץ על יד, ח [יח] (של"ו), עמ' 93–139; הנ"ל, 'לקדמוניות הקדושתא, קדושתא קדם־ינאית ליום מתן תורה', הספרות, ב (תש"ל), עמ' 390–414; ש' אליצור, "'ארצך תפקוד בגשם': קטעי פיוט משבעתות גשם קדומות', גנזי קדם, א (תשס"ה), עמ' 31–78; הנ"ל, 'לסדר תפילת התענית של בני ארץ ישראל', תרביץ, עה (תשס"ו), עמ' 175–184. במחקר מקיף שאני מכינה על תולדות הקדושתא ההדרתי גם את יתר קטעי הקדושתאות הקדם־קלסיות ממקור זה.

11 המעתיק רמז לחלקי הקדושתאות על ידי ציון מילות הפתיחה של כל אחד מהם. הקדושתאות לחנוכה, לזכור, לפרה ולהחודש אינן ידועות ממקור אחר, וחבל על דאבדן; בראש הקדושתא לזכור ציין המעתיק לשם מחברה, יעקב.

12 י' דוידון, אוצר השירה והפיוט, ניו יורק תרפ"ה–תרצ"ג, א 2149.

13 אותיות שקריאתן מסופקת סומנו בגופן חלול.

מִזֶּרֶר / אֵיכָה נְבִיא לְרָקָה / וְאֵין בֵּית דִּירָה
מְדוּר בְּאַהֲלִי / רְשָׁעִים אֵינֶנּוּ / יוֹם בְּחַצְרֵיךָ
מְתֵי תַחֲנוּן / דּוֹר דֵּל דּוֹרוֹת / וְתִקְרָא דְרֹר לָנוּ

שֶׁקֶל הַקּוֹדֶשׁ / נַעַל בְּעִיר קוֹדֶשׁ / בְּהִיּוֹת בָּהּ קֹדֶשׁ[וֹשׁ]

5 נָטַף שִׁבְתָּ / מִמְּעוֹן הַטִּיף / וְלֹא נֹתֵר טָף
נִיפְפִי מִים / אֶתְהָ תִגְרַע / כִּי כָל תּוֹכֵל
נִיטְפִי עֲבִים אֲשֶׁר בְּסִין / חֵישׁ לִיּוֹפִי / וְתִצֵּא תוֹרָה

שֶׁקֶל >הַקּוֹדֶשׁ / נַעַל בְּעִיר קוֹדֶשׁ / בְּהִיּוֹת בָּהּ קֹדֶשׁ<

סְמִים וְזֹכָה / שִׁכְתּוֹ מִמֶּנּוּ / כִּי [י]ן וְךָ בְּנוּ
10 שְׁמַחְתּוֹ בְּאוֹמְרֵךְ / וְלִקְחָנוּ כְּפָלִיִּים / בַּד בְּכַד חֲטָאנוּ
סוֹבֵב מְזֻבָּח / כְּמֵאֵז וְרִצָּה / קְטוֹרֶת סְמִיו

שֶׁקֶל >הַקּוֹדֶשׁ / נַעַל בְּעִיר קוֹדֶשׁ / בְּהִיּוֹת בָּהּ קֹדֶשׁ<

עַל הַשְּׁחָלָת / לְהִבְיָא בְּרָצוֹן / אֶז לֹא שִׁיחְרָנוּ

1 מור דרור: בושם ששימש לשמן המשחה (שמ' ל 23), אך מור הוא גם מסממני הקטורת על פי הברייתא של פיתום הקטורת (ירושלמי, יומא ד, ה [מא ע"ד; טור 580, שורה 31], ובבלי, כריתות ו ע"א). לרקח: לרקוח ממנו את הקטורת שהייתה 'רקח מעשה רוקח' (שמ' ל 35) או את שמן המשחה (שם 25). בית דירה: כינוי למקדש, ו'דירה' נופל על לשון 'דרור'. 2 מדור [...] בחצריך: על פי תה' פד 11, ולשון 'מדור' נופל על 'מור דרור'. 3 תחון: מתוקן מ'תקום'. דור דל דורות: על דורנו, שהוא שפל מכל הדורות; ושוב משחק הפייטן בצלילי 'דור', 'דורות', הנופלים על לשון 'דרור', ובצלעית הבאה 'ותקרא דרור', לשון חופש. 4 שקל הקודש: את השקלים שלהם מוקדשת הפרשה. בעיר קודש: בירושלים (על פי יש' נב 1; נחמ' יא 1). בהיות בה קדוש: כשהקב"ה ישוב וישרה בה את שכינתו. 5 נטף: מסממני הקטורת (שמ' ל 34). שבת ממעון: בטל מן המקדש עם חורבנו. הטיף: אולי המשך הכינוי למקדש ('מעון הטיף') על שם רוח הנבואה השורה בו (השווה: מ' ב 6). ולא נותר טף: ואין עוד איש במקדש ובירושלים, ואפילו ילדים; ולשונות 'הטיף' ו'טף' נופלים על לשון 'נטף'. 6 ניפפי מים: צ"ל: 'נטפי מים', על פי איוב לו 27. 7 ניטפי [...] תורה: את המים שנשטפו מהעננים בסיני ('בסין') בעת מתן תורה (ראה: שופ' ה 4) הבא מהר לירושלים ('ליופי', על שום תה' נ 2; איכה ב 15), ואז תצא תורה מציון (על פי יש' ב 3; מ' ד 2). 'נטפי' בשני הטורים האחרונים נופל על לשון 'נטף'. 9 סמים וזכה: סממני הקטורת ולבונה זכה (שמ' ל 34). כי א[י]ן וך בנו: כי אין צדיק בינינו; והפייטן בחר ב'וך' במקביל ל'זכה'. 10 באומרך: בדברריך, בתורה ובהבטחות הנביאים. ולקחנו כפליים: וכשחטאנו נענשנו בכפליים, על פי יש' מ 2. בד בכד חטאנו: מידה כנגד מידה על חטאינו הכפולים; ולשון 'בד בכד' על שום האמור בסממני הקטורת 'בד בבד יהיה' (שמ' ל 34). 11 סובב מזבח כמאז: כנראה משמעו כאן: הקף את המזבח בשכינתך, שכון עליו כבימי קדם. 13 על [...] שיחרנו: דברי וידוי: לא הודרנו עם בוקר ('שיחרנו') להביא ברצון את השחלת, מסממני הקטורת (שמ' ל 34), זלזלנו בעבודת המקדש. לשון 'שיחרנו' קרוב בצלילי אל לשון 'שחלת'.

על שחרחרת / לא חסה עיין / שחרו להורסה
על שחל נדרוך / ועל פתן גרמוס / ברומסינו חציריך 15

שקל <הקודש / נעל בעיר קודש / בהיות בה קדוש>

פנה מימינו / מחצית קנה בוסם / ונחלקנו לחצי
פישענו בחמם / כי לא בכסף / קנינו קנה
פדות מקנה / רצוץ נזכר / וניתן לך פאר

שקל <הקודש / נעל בעיר קודש / בהיות בה קדוש> 20

צדק לא לבשנו / על כן נעטפנו / בלות מלחים
צומדנו לתפלות / והועלם ממנו / ממולח טהור
צור ירחם / למענו ויזכר / ברית מלח לנו

שקל <הקודש / נעל בעיר קודש / בהיות בה קדוש>

קדוש כוננה / היות נועם עלינו / — — — 25

14 שחרחרת: כינוי לישראל, על שום שה"ש א 6. לא חסה עיין: איש לא חמל עליה בגלות. שחרו להורסה: ואדרבה, כל הגויים הודרו להרוס את ישראל. לשונות 'שחרחרת' ו'שחרו' מבליטים שוב את הצלילים הקרובים 'שחל' (15 על שחל [...]) גרמוס: על פי תה' צא 13, ו'שחל' ו'פתן' כאן הם כינויים לגויים. 'שחל' נופל שוב על לשון 'שחלת'. ברומסינו חציריך: כאשר נדרוך בחצרות ה' עם בניין המקדש, והלשון על פי יש' 12, אך כאן מדובר בפעולה חיובית. 17 מחצית קנה בוסם: קנה הבוסם הוא מסממני שמן המשחה (שמ' ל 23), ולשון 'מחצית' על שום האמור לפניו 'וקנמן בשם מחציתו חמשים ומאתים' (והפייטן לא דק, שכן בקנה הבוסם לא נאמרה לשון 'מחצית'). ונחלקנו לחצי: נתפורנו ונתמעטנו בגלות. 18 פישענו בחמם: חטאנו היה בעוון חמם; ואולי צ"ל 'פישענו', בניגוד לכת"ב. כי [...] קנה: על פי הכתוב: 'לא קנית לי בכסף קנה וחלב ובחין לא הרויתני, אך העבדתני בחטאתיך הוגעתני בעונתיך' (יש' מג 24). 19 פדות [...] נזכר: נזכר לפני ה' לפדותנו מ'קנה רצוץ'; ולשון 'קנה רצוץ' על פי יש' מב 3, אך שימוש ככינוי למלכות אדום (המזוהה עם רומי-ביוזטיון) על פי 'חית קנה' שבתה' סח 31, והשווה: "גער חית קנה", זו אדום הרשעה שכל כתיבתה בקנה, שכותבין דימוסיות של שמד על ישראל' (מדרש תהלים סח, טו [מהדורת בובר, דף קס ע"ב]). הפייטן ציין גם את חטאם של ישראל וגם את אויבם בלשון 'קנה' כנגד 'קנה בשם'. 21 צדק לא לבשנו: לא נהגנו בצדק, ולשון לבישה על שום איוב כט 14. בלות מלחים: בגדים בלים, 'בלואי הסחבות והמלחים' (יר' לח 12); ולשון 'מלחים' כנגד 'ממולח' שבטור הבא. 22 צומדנו לתפלות: נצמדנו לחטא ולערייות; ולשון 'צומדנו' על שום במ' כה 3, ו'תפלות' כלשון ערווה מצויה בלשון חכמים (השווה למשל: משנה, סוטה ג, ד). ניקוד 'תפלות' על פי פתח בבלי שמעל התי"ו בכתב היד (אך תחת הלמ"ד קבוץ טברני); ראה: י' יבין, מסורת הלשון העברית המשתקפת בניקוד הבבלי, ב, ירושלים תשמ"ה, עמ' 1056–1057. ממולח טהור: הקטורת, על פי שמ' ל 35. 23 ברית מלח: במ' יח 19, ו'מלח' נופל על לשון 'ממולח'. 25 קדוש: פנייה אל הקב"ה. כוננה [...] עלינו: על פי תה' צ 17. והמעתיק סימן בקו מסולסל את חסרון הצלעית השלישית.

קָרַב קֶץ / מִיחָלִים / לִישׁוּעַת יְשִׁינִים

רִיקָח מֵלֵא הָיָן / תַּחֲוֹן נָוֹךְ / בְּתוֹךְ יֵין הָרָקָח
רֵם טוֹשׁ אֲשָׁמִינוּ / בְּיוֹם מְרָקָה / וְנִיתָן רֵיחַ כָּרָקָח

שׁוֹבִינוּ לְנוֹךְ / בְּמִנְחַת לֹבֶשִׁי שָׂרָד
שְׁמֶךְ יוֹקֵדֶשׁ / בְּכוֹחַ גְּבוּרָה / בְּעֲשׂוֹתְךָ אֱלֹהֵי

30

תוֹעֲרֵץ בְּקִדּוּשָׁה / וְתוֹקֵדֶשׁ בְּתַפְאָרָה / וְתַרְוָמָם בְּפִי מַעְלָה וּמַטָּה

26 קרב [...] ישינים: קרב את מועד הגאולה לישראל, המייחלים להיושע בעת תחיית המתים ('ישינים'). בשני הטורים האלה לא נמצא לכאורה קשר לקטורת ולמקדש, ואולי בצלעית החסרה היה רמז כזה. 27 ריקח מלא היין: רמז לשמן המשחה, שנעשה ב'שמן זית היין', על פי שמ' ל 24–25. בכתב היד נכתב לכאורה 'הוין', ומעל הווי"ו נקודה, אך נראה שהוא חיריק בבלי ולא חולם טברני. ללשון 'מלא היין' השווה: משנה, עדיות א, ג. 28 רם: כינוי פנייה להקב"ה. טוש: נטוש, עזוב וסלח. ביום מרקחה: ביום מהומה וחרדה; השווה: יח' כד 10; איוב מא 23. וניתן ריח כרקח: ונשוב ונעשה מעשים טובים; השווה: "הדודאים נתנו ריח" (שה"ש ז 14), אלו עולמי ישראל שלא טעמו טעם חטא' (שיר השירים רבה ז, יד). לשונות 'מרקחה' לפורענות ו'רקח' למעשים טובים נופלים על לשון 'ריקח' שבשמן המשחה. 29 שובינו: שוב עמנו והשיבנו (תה' פ 5). לנווך: למקדש. לובשי שרד: הכהנים (השווה למשל: שמ' לא 10). לא ברור אם חסרה בטור זה צלעית או שיש לחלק את תיבותיו באופן שונה. 30 יוקדש: מתוקן בין השיטין מ'וגדל'. בעשותך אלה: בהביאך את הגאולה. 31 בפי מעלה ומטה: בפי המלאכים, דרי מעלה, ובני האדם (ישראל), שוכני מטה.

הפיוט מחולק לשניים: בחלקו הראשון (אותיות מ–צ) מוקדשים שלושה טורים לכל אחת מאותיות האקרוסטיכון האלף-ביתי, וכל שלושה טורים כאלה מלווים בטור רפרני קצר הנחתם במילה 'קדוש'. אי אפשר שלא לראות את הדמיון בין תבנית קדומה זו לבין תבנית הקיקלר שבקדושתא הקלסית.¹⁴ בחלקו השני (אותיות ק–ת) מוקדשים רק שני טורים לכל אות (לאות ת – רק טור אחד), והרפרן נעלם. תבנית זו דומה מאוד לתבניתו של פיוט קדום לשבועות שנדפס לפני שנים רבות מאותו כתב יד עצמו, ובכתב היד יש עוד פיוטים הדומים לו.¹⁵ אך לא התבנית חשובה לנושא הנדון כאן אלא

14 הקיקלר הוא תבנית חלופית לפיוט ה בקדושתא, תבנית המתועדת למן יצירותיו של ר' אלעזר בירבי קליר. ראה: ע' פליישר, 'לחקר תבניות הקבע בפיוט הקדושתא (קיקלר, עסטרויטא)', סיני, סה (תשכ"ט), עמ' כא–מז; הנ"ל, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשל"ה, עמ' 149–150; לתפקידו של הקיקלר כפיוט ה ראה: ש' אליצור, 'על מיקומו ומבנהו של הקיקלר בקדושתא הקלירית', מחקרי ירושלים בספרות עברית, ג (תשמ"ג), עמ' 140–155 (נדפס מחדש בנוסח מקוצר בנספח למהדורה השנייה של ספרו של ע' פליישר, שירת הקודש העברית בימי הביניים, ירושלים תשס"ח, עמ' 513–530). למקור המונח קיקלר ראה: ע' פליישר, 'בירורים בדבר מקורם של מונחים אחדים בפייטנות ובשירה', תרביץ, מז (תשל"ח), עמ' 185–196.

15 את הפיוט לשבועות הדפיס פליישר, לקדמוניות הקדושתא (לעיל הערה 10), עמ' 401–402; לפניו בכתב היד בא עוד פיוט קדום לשבועות באותה תבנית, אך באקרוסטיכון אלף-ביתי שלם (ראה: שם, עמ' 400–401). על הדמיון לתבנית הקיקלר עמד פליישר (שם), עמ' 397. את הפיוטים הדומים שבכתב היד אני מקווה לפרסם בספרי על

גם תפנה בשקל כסף / לכופר נפש טרם // צר ישקול כסף / לאבד נחמת כסף

2 ובהימחות פשו: אולי רמז למחילה על חטא העגל; ראה בסמוך. ירום ראש אדם: ייתכן שהפייטן רמז כאן לדרשה מעין זו: "רבים" (תה' ג 3), אילו אומות העולם [...] "אומרים לנפשי" (שם), אומרים לישר, אומה ששמעה מפי אלהיה בהר סיני "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני" (שם' כ 2), ולסוף ארבעים יום אמרה לעגל "אלה אלהיך ישראל" (שם לב 4), יש לה תשועה [...] 'וראתה ה' מגן בעדי' (תה' ג 4), שהגנת עלינו בזכות אבותינו. "כבודי" (שם), שהשריתה שכינתך בתוכינו, דכ' "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שם' כה 8). "ומרים ראשי" (תה' ג 4), תחת שהיינו חייבים לך הרמת ראש נתת לנו תלוי ראש על ידי משה, ואמרת "כי תשא את ראש בני ישראל" (שם' ל 12) ' (פסיקתא דרב כהנא, כי תשא א' [מהדרות מנדלבליים, עמ' 16–17]). ג 3 [...] נחפת כסף: הקב"ה הקדים 'טרם' את מצוות השקלים לכופר נפשם של ישראל (שם' ל 12), להמין 'צר', העתיד להציץ לשקול כסף לאחשוורוש (אס' 9) כדי להשמיד ולאבד את ישראל 'נחפת כסף', על שום תה' סח 14, שנדרש

הקדושתא שנזכר לעיל הערה 10, ושם גם אדון בסדריהם האקרוסטיכוניים ובמשמעותם, בייחודו של החלק השני (אותיות ק-ת) ובתרומת הפיוטים הללו לחקר תולדות הקדושתא הקדומה.

16 אחרי סימון תחילת הסילוק 'או ראת' (דוידון [לעיל הערה 12], א' 2174) באה הערה: בפרסית 'הודית: 'אין פרוש זידי היט פא בון יסלוק', כלומר: הפירוש הזה נוסף, בתחילת הסילוק (תודתי בתנוה לפרוש' שאול שקד על סימון בתרגום הפרסית), ואחרי ההערה מועתק סימונו (הידוע) של הסילוק 'או ראת': 'כרעים ומודים ומשתחרים המונים המונים לנערץ בסוד עליונים ונקדש בצבאות [תתחונן]ם' ובסופו הציון 'ככ-תוב' וקרא ל' לאיזה פירוש מכונן זה הערה בפרסית.

מִן הַפְּיּוּטִים הַלָּלוּ הִגִּיעַ לִידֵינוּ רַק פְּיוּט ט"ו. ראה: ע' פליישר, 'עיונים באופיים הפרווודי של אחדים ממרכיבי הקדושתא', הספרות, ג (תשל"ב), עמ' 572–574. הפיוט ארוך ומקיף, והוא שקול לכל אורכו (להוציא טורים המשמשים ככותרות) במשקל מדויק של חמש תיבות לטור, כמו יתר חלקי הקדושתא הקלירית לשקלים.

18 העמוד לקוי מאוד בוויזויה הימנית העליונה, וחלק מכתוב בשני הטורים הראשונים נמחק לחלוטין. גם פתיח פיוט ²⁰ אינה ניתנת לשחזור. בטורים אחרים קשה מאוד לפענח חלק מהמילים (בעיקר בצלעיותיהם הראשונות), וגם כאן סומנו בגופן חלול אותיות שקריאתן אינה בטוחה.

דל לא ימצינ[ט] / ממחצית שקל // הוא זכרון לנו / לטוהר נפשינו
 5 תן[מ]חצית שקל / פסח מינו // באין מקום להביא / מצות עשר גרה
 [נ]שאת לפי תורה / בכוננו מקדש // לפארך בכבוד / חיה ואופן לעומת שרפים

לעו>מתם...<

[ט']

...[ט]... / תעשה לטהרה // לאהרן ובניו / בבואם לשרת
 חישק ריח בסמים / קח לפטים // שמן לשום אוהל / וכליו ומשרתי באהל
 טהור בסמים קח / בד בבד יכוננו // עשות קטורת בכשרון / להקטיר מינה פנימה
 10 ישיבו פטדה / נכונה להועיל // כי כתימרות תעל / מקום איוועד
 כעם מטיבי פה / יחד בקול אחד // יחד את שמך תמיד / נציח באהבה

פעמ'ים...<

[ט']

להם יום קודש / להנחה תתו // גם אל לעניו / לצוות עם קודש
 מראש הביטו / בכונני עולם // כי ביום שביעי / מנוחה הודעת

במקורות רבים על ישראל). ולעניין השווה: 'צפה הקדוש ברוך הוא שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר מוטב שיקדום כספן שלבניי לכספו שלאותו רשע, לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים' (ירושלמי, מגילה ג, ד [עד ע"א; טור 765, שורות 29–31]). 4 דל [...] שקל: על פי שמ' ל 15. הוא זכרון לנו: ראה: שם 16. 5 פסח מינו: פס ועבר מאתנו עם חורבן המקדש. באין: בין השיטין, ובפנים מחוק 'בכל'. מצות עשר גרה: מחצית השקל, שהרי 'עשרים גרה השקל' (שמ' ל 13). 6 ושת לנו תחיה: הקריאה והניקוד מסופקים. בכוננו מקדש: הלשון על שום שמ' טו 17; וחלוקת הצלעיות אינה בטוחה, ואולי יש לחלק: בכוננו מקדש לפארך // בכבוד חיה וכו' (אך המעבר מהגוף השלישי 'בכוננו' לשני 'לפארך' תמוה). חיה [...] שרפים: מעבר לפסוק הקדושה, בהשפעת נוסח הקבע המוחלף. 7 [...] נחוש: על פי ההקשר מדובר בכיור (ראה: שמ' ל 18), ואולי היה כתוב: 'זיו כיור נחוש', אך קשה לאמת זאת מתוך שרידי האותיות בכתב היד. לאהרן [...] לשרת: על פי שמ' ל 19–20. 8 חישק ריח בסמים: את ריח הבשמים החשוקים, הרצויים (סמיכות תיאור הפוכה); והפייטן עובר לשמן המשחה. לפטים: יו"ד תלויה; והוא לשון 'המפטם את השמן' (משנה, מכות ג, ב). שמן [...] באהל: כדי למשוך בשמן את אוהל מועד ואת כליו ואת אהרן ובניו (ראה: שמ' ל 26–30). 9 טהור: משה. בסמים: בשמים לקטורת. קח: לקח. בד בבד: על פי שמ' ל 34. פנימה: המילה חתוכה בכתב יד הסרוק, ותודתי נתונה לד"ר מיכאל רנד, שקרא אותה במקור. 10 פטדה: לאבן חן זו מאבני החושן אין כל משמעות כאן, ונראה שחל שיבוש מ'קטרה' או מ'פטומה'. כתימרות תעל: תעלה כתימרות עשן (ראה: ש"ש 6); השווה לאמור בקטורת ש'היתה מתמרת ועולה עד הקורות' (תוספתא, כיפורים ב, ו [מהדורת ליברמן, עמ' 232]). 11 מטיבי פה: המטיבים לייחד את ה' בפייהם; ולשון ייחוד שבהמשך מעביר לפסוק 'שמע ישראל'. 12 להם: לישראל. יום קודש: את השבת. להנחה תתו: נתתו למנוחה. גם אל לעניו: ציווה ה' את משה. עם קודש: את ישראל; והטור כולו על פי שמ' לא 13–17. 13 מראש הביטו: התבוננו אל ראשית הבריאה.

נחת מאמרי / עש ארץ ושמם // וגם יגע כתבתי / ונוח ביום שביעי
 סורו מלהביא / משא ביום נחת // בינו מהמן / לא רד ביום נחת 15
 ענוגה קראהו / מעבוד בו מעש // ומלמזא מעש / דומו מלדבר
 פנו להדריך בה / מנוחה לכף רגל // ולא להלאות רגל / להמריץ בה רגל
 צדקת שבת / תנצור לשומריה // והיא לאות טובה / תהא למכבדיה
 קדושת עולם / רינת עולם // שמורה לעולם / תענוג לעולם
 [...] תחיותי / להודיע לכם // כי אני יי קדושכם / מלככם לעולם

ל-היות-ל-כם-ל-אלהים-

14 נחת מאמרי: דברי שנאמר בנחת. עש: ברא. וגם יגע כתבתי: וחקקתי את ששת ימי המעשה לעמל וליגיעה. שביעי: המעתיק כתב 'השביעי' ומחק את ה'א'. 15 סורו מלהביא משא: השווה: יר' יז 21–27; נחמ' יג 19. ביום נחת: ביום המנוחה, בשבת. בינו: התבוננו ולמדו את קדושת השבת ואיסור המשא. מהמן [...] נחת: מהעובדה שהמן לא ירד בשבת. מעל המילה 'המן' בא סימן המכוון לשוליים, ובשוליים כתובה הערת המעתיק, רובה בפרסית-יהודית: 'אין להיות פא [מילה זו בין השיטין] שבת כורדא היסט באייד דידן כו חזן היסט [...]', כלומר: אין להיות בשבת הוא נאכל, יש להסתכל כיצד הוא... (תודתי נתונה לפרופ' שאול שקד על הפענוח והתרגום). נראה שיש כאן דברי הסבר על דרך ההתבוננות בעניין המן. 16 ענוגה קראהו: 'זקראת לשבת ענג' (יש' נח 13). מעבוד בו מעש: שלא לעשות בו מלאכה, ונראה שהפייטן מכוון ל'עשות חפצך ביום קדשי' (שם). ומלמזא מעש: 'ממזא חפצך' (שם). דומו מלדבר: 'ודבר דבר' (שם), כלומר: שתקו מלדבר בענייני מלאכה בשבת. 17 להדריך [...] לכף רגל: כאן רומז הפייטן לראש הפסוק בישעיהו שם: 'אם תשיב משבת רגלך', שנדרש על הליכה אסורה בשבת (השווה למשל: בבלי, עירובין נב ע"ב [בשם ר' חנינא]; ויקרא רבה לד, טז [מהדורת מרגליות, עמ' תתיד]). ולשון 'להדריך מנוחה' משמעו כאן: לתת מנוחה למדרך הרגליים; ושלא כמשמעו במקרא (שופ' כ 43). ולא להלאות רגל: ולא לעייף את הרגליים בהליכה למרחקים גדולים (אולי רמז לתחום שבת). להמריץ בה רגל: כנראה המשך של 'ולא' שבצלעית הקודמת, והכוונה כנראה לאיסור פסיעה גסה בשבת (השווה: בבלי, שבת קיג ע"ב; תנחומא, בראשית ב). וייתכן שהפייטן כיוון ב'להמריץ' ללשון ריצה. 18 צדקת שבת: זכות שמירת השבת. תנצור: תשמור. לשומריה: את שומרי השבת. אות לטובה: לשון תה' פו 17, והעניין על פי שמ' לא 13. 19 כי [...] מלככם: על פי יש' מג 15.

לפנינו שלושה קטעים, המעבירים אל שלושת פסוקי הקדושה – 'ברוך כבוד ה' ממקומו' (יח' ג 12), 'שמע ישראל' (דב' ו 4) ו'אני ה' אלהיכם' (במ' טו 41).¹⁹ הקטע הראשון – המסומן כאן, כמקובל במחקר, כפיוט טו – ממוקד בעניין מחצית השקל, כצפוי בפיוט לפרשת שקלים. אך הפיוטים הבאים דנים בנושאים אחרים. פיוט טז פותח בהתייחסות קצרה לכיור הנחושת, ועובר – כמו הפיוט 'מור

19 על פיוטי הקדושה ראה: פליישר, שירת הקודש (לעיל הערה 14), עמ' 150. על הרכב הקדושה הקדומה ועל משמעות הפסוקים המופיעים בה עייין: ע' פליישר, 'קדושת העמידה (ושאר הקדושות): היבטים היסטוריים, ליטורגיים ואידאולוגיים', תרביץ, סז (תשנ"ח), עמ' 301–350 (נרפס שוב: הנ"ל, תפילות הקבע [לעיל הערה 3], עמ' 105–154).

דרור' שהובא קודם – לעיסוק בשמן המשחה ובקטורת הסמים. פיוט ט' עוסק בנושא חדש: שמירת השבת. עזיבת עניין השקלים בקדושתא לשבת שקלים תמוהה, וגם מבחר הנושאים והדילוג מעניין לעניין אינם בהירים במבט ראשון. אבל עיון קל בפרשת כי תשא מגלה שהפייטן עקב כאן אחרי רוב ענייני הפרשה כסדרם: הפרשה פותחת בעניין השקלים (שמ' ל' 11–16); נמשכת בציווי 'ועשית כיור נחשת' (שמ' 17–21); הנושא הבא הוא שמן המשחה (שמ' 22–33), ואחריו הציווי על קטורת הסמים (שמ' 34–38); לאחר עניין הקטורת מופיע קטע נוסף, שהוא היחיד שהפייטן לא התייחס אליו: בחירת בצלאל ואהליאב (שמ' לא 1–11);²⁰ ואחריו בא הציווי 'אך את שבתתי תשמרו' (שמ' 12–17). נראה אפוא שהפייטן לא הסתפק בעיקר עניין היום, השקלים, אלא עקב בפיוטו אחרי רוב הקטעים שנקראו באותה שבת בבית הכנסת; ומכאן שהקריאה בשבת שקלים, על פי מנהגו של פייטן זה, כללה את הפסוקים העוסקים בכיור, בשמן המשחה ובקטורת, ונמשכה עד סוף הקטע העוסק בשבת – 'וביום השביעי שבת וַיִּנָּפֶשׁ' (שמ' 17). הפרשה מנתה אפוא 45 פסוקים. מדובר בהיקף גדול, ונראה שהוא נבחר כדי לכלול בקריאה את האזהרה על שמירת השבת.²¹

מעתה נמצאנו למדים שהעיסוק בבשמים של שמן המשחה ובסממני הקטורת בפיוט 'מור דרור' לא היה מקרי – הפייטן ביקש לתת בו תיקון שירי לקטע מקראי שנכלל בפרשת היום. מהלך זה אמנם אינו מקובל בפייטנות הקלסית, שבה כל חלקי הקדושתאות ממוקדים בדרך כלל בפסוקי הפתיחה של הקריאות בתורה;²² אך מתברר שהפייטנות הקדומה הציעה גם דרך אחרת, שעל פיה הקדושתא מלווה את פסוקי קריאת היום, ורק שלושת פיוטיה הראשונים ממוקדים בשלושת פסוקי הפתיחה. דרך זו ניכרת גם בקדושתא 'אברות איומה' לשבועות:²³ הפיוט בקדושתא זו המקביל בתבניתו ל'מור דרור', 'ממלכת כוהנים בו נשא מלך', צמוד בלשונותיו ובתכניו לפסוקי פרשת היום (בשמ' ט), למן פסוקה הרביעי וכמעט עד סוף הפרק;²⁴ לאחר מכן באים פיוטי הדיברין, המפייטים בהרחבה את עשרת

20 הדילוג על עניין 'ראה קראתי בשם בצלאל' תמוה. ייתכן שיסודו ברצון הפייטן להרחיב בעניין השבת, אולי הוא משום שפסקת 'ראה קראתי בשם' היא ראש סדר תלת-שנתי והיא זכתה אפוא מדי שנה לעיסוק נמרץ של דרשנים ופייטנים. ייתכן גם שסיומה של פסקה זו, שוב בעניין שמן המשחה וקטורת הסמים (שמ' לא 11), הקל את הדילוג.

21 להאריך יותר כמובן אי אפשר, כי בקטע הבא מתחיל עניין חטא העגל, וקריאתו אינה רצויה; הסתייגות משתמעת מקריאת מעשה העגל בציבור ראה במשנה, מגילה ד, י, והשווה לקטעיית הקריאה בפרשת זכור לפני עניין הקללות בהר עיבל שצוינה לעיל הערה 8.

22 כך דרך משל עסק ינני בקדושתאות שלו לסדרים ברוב פיוט ד, ה באותם נושאים שדן בהם בפיוטי המגן והמחיה, הצמודים לשני הפסוקים הראשונים של הסדרים המתפייטים, אם כי בכל אחד מהפיוטים הוא עיבד את תוכני הפסוקים בדרך קצת אחרת. על אותם מדרשים עצמם הנרמזים באופן דק במגן ובמחיה, והמובאים בהרחבה בפיוט ה, ראה: ש' אליצור, 'קהל המתפללים והקדושתא הקדומה', הנ"ל ואחרים (עורכים), כנסת עזרא: ספרות וחיים בבית הכנסת: אסופת מחקרים מוגשת לעזרא פליישר, ירושלים תשנ"ה, עמ' 171–190, ושם גם דיון בפיוט הקדושתא האחרים. הצמידות לראשי הסדרים בולטת במיוחד בפיוט ו, הנפתחים בכותרת מתוך פסוק הסדר הראשון (זו משמשת בהם בדרך כלל כמילת קבע). גם הרהיטים שבים ונצמדים לפסוקים הראשונים של הסדרים על פי הכותרות שבראשיהם. וכמנהגו של ינני מנהגם של רוב הפייטנים הקלסיים, אם כי בקדושתאות לחגים התמונה מגוונת קצת יותר.

23 היא הקדושתא שהרפ"ס פליישר, לקדמוניות הקדושתא (לעיל הערה 10), עמ' 399–413.

24 הפיוט נדפס שם, עמ' 401–402. שלושת הפסוקים הראשונים הובאו קודם לכן, בסוף המגן, המחיה והמשלש. צמידות מן הסוג הזה לפסוקי הקריאה נדירה בפיוטים שבקדושתאות קלסיות.

הדיברות שבהמשך הפרשה (שם כ). בפיוט לחנוכה שבכתב היד (בדף 31), הבנוי בתבנית דומה, ההתייחסות לקריאת התורה מורכבת יותר, אך שוב ניכר רצונו של הפייטן להתייחס לפרשה כולה ולא רק לפתיחתה: בדומה לרשימת הבשמים שבפיוט לשקלים, מתפייטת בו רשימת שמות הנשיאים כסדרם בפרשה, וגם הם משולבים במשחקים מרהיבים של לשון נופל על לשון. רק הפיוט המקביל לזכור (בדף 35) ממקד בעמלק ואין בו התייחסות להמשך הפרשה; תחת זאת הרחיב בו הפייטן את המבט לתקופות ולאישים אחרים.²⁵

פיוטי הקדושה לשקלים שהובאו כאן מקבילים לפיוטי הקדושה שבקדושתא 'אברות איומה' לשבועות.²⁶ מתברר שגם בפיוטי הקדושה לשבועות התייחס הפייטן לכל חלקי הקריאה בתורה, ובתוך כך יצר קשר מרומז עם חטיבותיה השונות של הקדושתא שהם חותמים: פיוט ט' מקביל בתכניו לפיוטי המגן, המחיה והמשלש, שפייטו את שלושת הפסוקים הראשונים של הפרשה;²⁷ פיוט ט' ממקד באמירת 'נעשה ונשמע', מילים שהופיעו שוב ושוב ברפרן שבפיוט 'ממלכת כוהנים בו נשא מלך', שנזכר קודם;²⁸ ופיוט ט' שב ומסכם את עשרת הדיברות. הנטייה בשכבה פייטנית קדומה זו לרמוז בפיוטי הקדושה לפרשה כולה אינה מיוחדת אפוא לפיוטים לשקלים, עובדה המחזקת את עדותם על היקף קריאת הפרשה.

חלקי הקדושתא הקדומה לשקלים שהגיעו לידינו מלמדים אפוא על מנהג ארץ ישראל מן המאה החמישית או השישית לקרוא בשבת שקלים מתחילת פרשת כי תשא (שם' ל' 11) ועד סוף פרשת השבת (שם לא 17), קריאה הניתנת בנקל לחלוקה בין שבעת הקוראים.

25 בפיוט זה, העומד להידפס בספרי על הקדושתא (לעיל הערה 10), ניצל הפייטן את התבנית המשולשת כדי להעמיד בכל יחידה שלושה אויבים בני משפחת עמלק: עשיו, עמלק והמן. לכל אחד מהם הוא הקדיש טור אחד, והשתמש במכוון בלשונות חזורים המבליטים שכמעשה עשיו מעשה עמלק, וכמעשה שניהם – מעשה המן. כך דרך משל הוא אומר: 'נתן קולו' [עשיו] / אם אחת היא / בְּרָכָה לְךָ אֵב // נתן קולו' [עמלק] / עם אֵם הַדָּרְךָ / לְזַב צִיִּיךָ // נתן קולו' [המן] / וְנָם לְאֵיִל / יִשְׁנֻ מְפֹנֵךְ וּמְפֹנֵךְ. הרפרן – 'יִכָּר אוֹיֵב / מִחַה מְדוֹר דוֹר' – מוסב כמובן על שלושתם. התבנית נשמרת לאורך ארבע היחידות הראשונות של הפיוט (אותיות מ–ע), ולאחר מכן היא מיטשטשת קמעא. היחידה האחרונה (של האות צ) מוקדשת לדברי סיכום ותפילה.

26 פליישר, לקדמוניות הקדושתא (לעיל הערה 10), עמ' 413–414.

27 במרכז הפיוט עומד המדרש על ריב ההרים לפני מתן תורה, מדרש שנרמז במגן, ושפויט בהרחבה במחיה (ראה: פליישר, לקדמוניות הקדושתא [שם], עמ' 399–400), והפייטן מסכם את המדרש באמירת 'אשרי תבחר ואשרי תקרב' (שם, עמ' 413, שורה 6), פסוק המופיע בשרשרת הפסוקים שאחרי המשלש (שם, עמ' 414).

28 בפיוט הקדושה קישר הפייטן באופן מבריק את לשון 'נעשה ונשמע' לבריאת המין האנושי בלשון 'נעשה אדם' מצד אחד ולאמירת 'שמע ישראל' מצד אחר; ראה לניתוח הפיוט: ש' אליצור, שירה של פרשה, ירושלים תשנ"ט, עמ' 128–130.

